

Kur yra Dievas?

Dainius Razauskas

Pirmiausia, Dievas ir mūsų supratimas apie Dievą, mūsų mintys apie Dievą, mūsų susikurtas daugiau mažiau aiškus Dievo vaizdinys – ne tas pat. Kaip tikrovė – ir mūsų supratimas, mūsų mintys, vaizdiniai apie tikrovę ar tikrovės vaizdinys. Tad kol kas palikime ramybėje Dievą su tikrove ir panagrinkime savo mintis, savo vaizdinius.

Daug vaisingesnis ir toliau vedantis klausimas, nagrinėjant Dievo vaizdinį, man regis, būtų ne įgrisęs „ar yra Dievas?“, o „kur yra Dievas?“, jei tartume Jį esant. Neseniai ši klausimą uždaviau vienam, mano įsitikinimu, giliai ir nuoširdžiai tikinčiam žmogui ir, labai išmintingai nesulaukęs atsakymo, kažkaip savaime ėmiau nuolat apie tai galvoti pats.

Iš tikrųjų klausimas, bent iš pradžių, neatrodo keblus. Galima pradėti jį nagrinėti, pavyzdžiui, taip: jei eitume vis pirmyn ir pirmyn, kad ir kiek toli, tai vienąsyk prieitume Dievą, ar ne? O jeigu ne pirmyn, bet į kairę? Į dešinę? Atgal? O jei leistumės žemyn? Tikrai ne, veikiau priešingai! Išties, ilgus amžius, ištisus tūkstantmečius žmonės manė, o ir dabar daugybė, gal net dauguma žmonių nejučia tebmano, kad Dievą tikrai turėtume pasiekti kildami aukštyn.

Neseniai į mano namų duris paskambino dvi solidžios moterys, turėjusios šviesių vilčių mane atversti į kažkurį vienintelį tikrą tikėjimą, ir į joms mano užduotą tą patį klausimą „kur yra Dievas?“ ramiai atsakė iš anksto aiškų atsakymą: „Danguje!“ Priminus apie dangų išnaršiusius kosmonautus ir ten siuvančius dirbtinius Žemės palydovus, man buvo paaiškinta, kad Dievas yra tam tikros energetinės būsenos, todėl kosmonautai jo ir nepastebi. Tai tvyranti danguje, aukštai virš Žemės, tam tikra energija. Bet jeigu tai energija, tai ją turi būti galima išmatuoti džauliais, o jeigu ji yra aukštai virš Žemės, kad ir kaip aukštai, tai tą atstumą vis dėlto

turi būti galima išmatuoti kilometrais ar šviesmečiais. Juoba kad *virš* Žemės ar *po* Žeme, kosminių požiūriu, tėra susitarimo reikalas.

Na, pokalbis su tomis solidžiomis moterimis taip toli nenukeliavo, bet klausimas, mano įsitikinimu, labai, itin, perdėm rimtas. Jei tikime Dievą – o daugybė žmonių laiko save tikinčiais, – tai *kur* vis dėlto įsivaizduojame jį esant? Gal kurioje nors tolimoje galaktikoje? Bet tada tai būtų veikiau ne Dievas, o mūsų dar visai neseniai taip karštai ieškotas ir turbūt tebeieškomas po žvaigždėtąsias platybes „proto brolis“, potencialus „ateivis iš kosmoso“. Kad ir koks panašus būtų tasai mūsų laukiamas jo „atėjimas“ (iš „kosmoso“) į mūsų įsivaizduojamą Dievo apsidreikimą, tai vis dėlto būtų ne Dievas, o tik kita protinga – tegu ir šimtąsyk protingesnė – būtybė.

Žinoma, pakankamai gudrus ir prasilavinęs pašnekovas man primintų, kad mūsų visata nėra begalinė, kad laike ji yra apribota Didžiojo sprogo, perdėm primenančio Sukūrimą, o erdvėje ji nuo to sprogo iki šiol tebesiplečia (ir arba plėsis amžinai, arba po kurio laiko vėl ims trauktis). Vadinasi, Dievas galėtų būti *anapus* mūsų baigtinės visatos: *prieš* Didįjį sprogimą laike ir *už* visatos ribų erdvėje. Įspūdingas vaizdinys! Prisipažinsiu, mane jis ilgą laiką žavėto žavėjo ir savaip tebežavi. Vis dėlto, kalbant kiek griežčiau, savo prasilavinusiam pašnekovui, kuriam jaučiu nuoširdžią, gilią simpatiją, turiu priminti, kad į šią sprogusios ir tebesiplečiančios visatos sampratą įeina ir laikas, ir erdvė, tad *prieš* Didįjį sprogimą, pagal šią sampratą, laiko nebuvo, o *už* visatos nėra erdvės. Tad ir Dievui nei laiko, nei erdvės ši visatos samprata, deja, nepalieka.

Tokia mokslinė visatos samprata gimė iš matematinių formulių, iš grynai formalių lygčių, tos lygtys formaliai yra sklandžios ir neprieštaringos (su tam

tikromis spragomis tolesniam pažinimui, žinoma). Tačiau prabilę „žmonių kalba“ apie laiką, kuomet nebuvo laiko, ir vietą, – vadinasi, tam tikrą erdvę, – kurioje nėra erdvės, mes patenkame į savo kalbos spąstus. Tai vėl ne pačios tikrovės, o mūsų vaizdinių apie tikrovę ir jų išraiškos, vertimo iš vienos kalbos į kitą, reikalas.

Be to, mokslinės visatos sampratos tolydžio kinta. Galų gale, kad ir kokia moksliška būtų visatos samprata, ji tėra samprata – ne pati visata. Tikrovės samprata, mūsų mintys apie tikrovę nėra ir niekuomet nebus pati tikrovė. O tai reiškia, kad mes iš tikrųjų kalbame ne apie Dievą tikrovėje, bet neišvengiamai tik apie Dievo vaizdinio vietą mūsų tikrovės sampratoje. Kitaip kalbėti išvis neįmanoma. Tai suvokti labai svarbu. Tai būtų jau didelis žingsnis atsakymo į mūsų klausimą link.

* * *

Tai suvokę, mes prieiname kitą seną kaip pasaulis klausimą, anksčiau ar vėliau kylantį kiekvienam nuosekliai, atkakliai mąstančiam žmogui: ką mes apskritai žinome ir galime sužinoti apie tikrovę, o kas tėra tikrovei primetamos mūsų mintys ir vaizdiniai? Šis klausimas pagimdė daug sudėtingų filosofijos teorijų, jį sprendžiant sukurta visokių transcendentalinių ir fenomenologinių sąvokų – tiksliau, koncepcijų, – kurios, užuot jį nuskaidrinusios, tiesą sakant, įklampino dar giliau. Bet mes (šimtas tūkstantąjį kartą) pradėkime nuo nulio, pažvelkime į jį plika akimi, todėl pamėginkime kalbėti lietuviškai.

Pradedant nuo nulio, pirmiausia versta surūšiuoti savo pažinimo priemones, t. y. būdus, kuriais mes įgyjame bet koki žinojimą: tai penki jutimai – regėjimas, klausa, uoslė, skonis ir lytėjimas, kuriais mes suvokiame reginius, garsus, kvapus, skonius, prisilietimus – ir, pridurkime pilnumos vardan, *menta*, kuria

mes suvokiame *mintis*, arba *protas*, kuriuo suvokiame ir (bent iš dalies) tvarkome *prasmės*. Jutimai sudaro vadinajamą išorinį pasaulį, o mintys, prasmės (kartu su jausmais, nuojautomis, vaizdiniais, žinoma) – vadinamąjį vidinį.

Taip, tarp mūsų gyvena žmonės, netekę ar nuo gimimo neturintys kurio nors jutimo, tačiau (jei tik tai nėra protas) jie lieka žmonėmis. Taip, kai kurie gyvūnai turi mums nesuvokiamų jūtimų (antai šikšnosparniai, delfinai girdi ultragarsą, mūsų akys rodo visai kitokį pasaulį ir t. t.), todėl negalima atmesti galimybės, kad ir žmogus atskiru atveju galėtų įgimti ar išlavinti kokį nors „šeštąjį pojūtį“ – tapti ekstra-sensu, lietuviškai „virš-jučiu“ ar „perdėm-jučiu“. Galų gale žmogus seniai išmoko gerokai pratęsti ir papildyti savo jūtimus kuo įvairiausiai prietaisais, kuriais nuolat remiasi mokslas. Bet tai nekeičia esmės.

O esmė ta, kad mūsų pasaulį sudaro suvokiniai, kad ir kokių jūtimų, tie-

sioginių ar papildytų prietaisais, mums teikiami, kad ir kaip išmaniai proto suderinami. Tačiau tai dar ne viskas: suvokiniai neįmanomi be suvokimo, todėl jo irgi nedera išleisti iš akių, išmesti iš mūsų „nulinio“ tikrovės paveikslo. Šiaip ar taip, be suvokimo neįmanomas joks suvokinys, vadinasi, joks patyrimas nei mąstymas, vadinasi, nė joks sprendimas apie tikrovę. Paprastai tariant, be suvokimo nėra tikrovės. Jei toks teiginys kam nors pasirodytų per stiprus, gal tasai teiktųsi jį paneigti ir pasiūlyti mano suvokimui tikrovės be suvokimo pavyzdį?

Kaip be suvokimo nėra įmanomas joks suvokinys, taip savo ruožtu, beje, suvokimas nėra įmanomas be suvokinio. Čia žodis *į-manomas* yra itin tikslus, nes kalbame būtent apie tokią, vienintelę *įmanomą* tikrovę.

Trumpai drūtai: mūsų tikrovės pamatą, arba pačią pamatinę mūsų tikrovę, sudaro suvokinio ir suvokimo jungtis. Dvi neperskiriamos pirminės priešybės,

už kurias pirmiau niekas nėra įmanoma. Du lazdos galai, tarp kurių įsiterpusi visa vienintelė mūsų tikrovė. Vienos tikrovės dvi pusės.

O jei taip, tai dabar grįžkime ir šitoje pamatinėje tikrovėje iš naujo užduokime savo antraštinį klausimą: *kur yra Dievas?* Gal Dievas yra koks nors suvokinys? Kad ir koks: reginys, garsas, kvapas, skonis, prisilytėjimas? Beje, kodėl skonis turėtų būti prastesnis, tarkime, už regėjimą? Jei suabejotume, gal tikrai Dievas gali būti akimis paregėtas, tai turėtume leisti, kad Jis galės būti ir paskanautas. Skamba šventvagiškai, bet mintis ne nauja: tik prisiminkime Komuniją... Šiaip ar taip, jei Dievas būtų suvokiamas jūtimais ar kuriuo nors jūtimu (kad ir per kokį prietaisą), Jis priklausytų vadinamajam išoriniam pasauliui ir prilygtų daiktui. Net jeigu pavadintume Jį „energija“ ar „lauku“. Nors visi tokie pavadinimai, akivaizdu, nebepriklauso jutiminių suvokimui, o yra proto, minčių padaras.

Tad gal Dievas yra koks nors „vidinis daiktas“, vadinamojo vidinio pasaulio suvokiny, pavyzdžiui, kokia nors mintis, jausmas ar vaizdinys? Koks nors labai labai šviesus, labai labai geras, labai labai didelis ir galingas. Tarkime, toks aukšto ūgio, tvirto sudėjimo pagyvenęs vyriškis žilais plaukais ir barzda, tiesia gražia nosimi... O gal geraširdis riestanosis linksmas storulis? Jaunas, liesas, ilgais plaukais, kančios surakintu veidu? Beje, nenaujas geras klausimas: kodėl vyriškis? Ar tik dėl to, kad vadiname Jį vyriškosios giminės daiktavardžiu? Ką, vėl kalbos pinklės? Svarbiausia turbūt – gilios, išmintingos, kiaurai veriančios Jo(s) akys. Arba, tarkime, tai visa kiaurai mąstantis, kiaurai veriančiomis mintimis banguojantis niekatrosios giminės Soliaris vidur žvaigždynų.

Nejučia mes vis dėlto artėjame prie esminio sprendimo. Jį mena privaloma Dievo vaizdinui išmintis, visažinystė, visa-mąstymas, o jei tai žmogaus pavi-

dalo Dievo vaizdinys, tada privalomos jam ypatingos akys (sutikite, nepalyginamai svarbesnės už barzdą ar ūsus). Netgi viena pati Akis. Ar akis čia reikia regėjimo juslę, vieną iš penkių jutimų? Taip manydami vėl nenorom turėtume pajuokauti ir šią mūsų Akį pastatyti vienon greton su ne mažiau didingais Ausies, Nosies, Liežuviu simboliais. Tačiau supratę Akį simbolizuojant patį suvokimą, suvokimą kaip tokį, žengsime dar vieną esminį žingsnį prie atsakymo į mūsų antraštinį klausimą.

Dievo nėra tarp suvokinių, net jei tai kuo didingiausi mūsų vaizdiniai, – Dievas tegali būti kitoje pusėje, ten, kur Suvokimas. Viena vertus, lyg niekur, nes viskas, ką mes aplinkui ir viduje suvokiame, tėra suvokiniai. Kita vertus, visur, kur tik reikiassi kad ir koks suvokimas. O kadangi be suvokimo negali būti nė jokio suvokinio, kadangi suvokimas – būtinas tikrovės dėmuo, tai Dievas yra visur, visame kame be menkiausios išimties. Čia. Dabar. Jis stebi ir suvokia mano akimis, ausimis,

nosimi, liežuviu ir lytėjimais mano reginius, girdinius, uostinius, skonius ir lietinius, mano protu ir vaizduote – mintis, jausmus ir vaizdinius, plaukiančius pro Jo visa reginčią Akį. Ji kaip tik todėl ir yra visa reginti, kad regi visa, kas tik yra regima visomis pasaulio akimis (suprantama, ne vieno iš jutimų, o išplėstine suvokimo prasme). Jis stebi, suvokia ir Tavo, gerbiamiausias skaitytojai, akimis, ausimis, nosimi, liežuviu, lytėjimais, taip pat protu ir vaizduote. Ir šia prasme mes su Tavimi esame lyg dvi Dievo akys, reginčios pasaulį kiekviena savu kampu, kiekviena savą tikrovės dalį, todėl mums ginčytis tėra tik tiek prasmės, kiek tai padeda atsipeikėti.

Ar viskas taip paprasta? Į ką tad aš kreipiuos melddamasis, kas sužadina man šitą beribę nuostabą ir meilę, kieno prašau pasigailėjimo?

Svarbiausia nepamiršti, kad nei joks išorinis akies piešinys, atvaizdas, nei joks vidinis akies įvaizdis nėra pati reginti Akis! Tai pamiršti reikštų stabmeldystę giliausia ir tikriausia prasme. Suvokimas

nėra suvokiny! O tai reiškia, kad paties *Suvokimo neįmanoma suvokti*.

Žiūrėdami į veidrodį išoriniame pasaulyje matome savo veidą, antakius, akis, blakstienas, akies obuolio baltumą, išvagotą plonų kraujagyslių, vienokios ar kitokios spalvos rainelę ir bedugnį neįžvelgiamą vyzdį, bet visa tai tėra išorinio pasaulio, regėjimo jusle suvokiami daiktai – nebent juos suvoktume perkeltine prasme, kaip vidinio pasaulio žymenis, simbolius. Panašiai vidiniame veidrodyje: išžiūrėję į savo mintis, jausmus ir vaizdinius, niekuomet nepamatysime, kas tuomet mato, paties matančiojo, nepastebėsime paties stebinčiojo, paties suvokimo, ir net kai, regis, visai jau apgręžėme suvokimą į save, kai jau, regis, galime suukti: štai jis, suvokimas, suvokiu jį! – tai, ką suvokėme, jau nebėra suvokimas, o tik suvokiny, tikrojo gyvo suvokimo išnara. Suvokimas nesuvokiamas, regėjimas neregimas – kaip tasai bedugnį, juodas, esmiškai bespalvis vyzdys pačiame akies vidury. Į klausimą *kur* tad dabar galime laikinai atsakyti – štai ten, ar gal veikiau – čia...

Beje, tai vienintelis įmanomas anapusis vienintelėje įmanomoje tikrovėje. Jei kas nesutinka, tegul nurodo kokią nors kitą vietą ar bent kryptį. Žinoma, vietoj „anapusis“ galima būtų tarti „šiapusis“, bet tai priklausys tik nuo to, kur ir ką tarsime esant save.

Kiekvienas žinome, kad mūsų suvokimas, dėmesys, sąmoningumas nėra visuomet vienodas. Jis svyruoja, banguoja. Taip mirksi akis: čia plačiai prisimerkia, čia prisimerkia ar net visai kuriam laikui užsimerkia, kaskart atverdama ir užverdama nemirksintį, nuolat suvokiantį vyzdį. Taip mes užsimerkiame miegodami (tiek pažodine, tiek išplėstine prasme), bet ir tuomet suvokimo visai neprarandame. Dalį savo miego laiko mes sapnuojame, net jei paskui savo sapnų neprisimename (bet ir tuomet, kai nesapnuojame, miego užmerktas, tačiau nemirksintis Vyzdys suvokia – pamatinį, „nulinį“ suvokinį, neturintį požymių). Sapnuojame kitą pasaulį, kitą tikrovę, iš dalies ar net visai panašią į tikrovę ovyje, tik paprastai mažiau sąmoningą. Paskui nubundame ir liekame savimi, tuo pačiu *aš*, kuris gyvena mūsų sapnuose, tik sąmoningiau.

Nė nesikėsdami į jokią metafiziką galime paprasčiausiai palyginti su sapnu ir ovyje mus supantį pasaulį. Tiesiog įsivaizduokime trumpam, kad štai dabar sapnuojame. O tai reiškia, kad paskui nubusime ir liksime savimi, tuo pačiu *aš*, kuris gyvena šitame pasaulyje, tik sąmoningiau.

O jei taip, tai, *p i r m a*, net miegodamas potencialiai *aš* jau esu nubudęs. Kitaip tariant, potencialiai esu tas pats *aš*, kuriuo iš tikrųjų tapsiu ir būsiu nubudęs ir kuris dabar miega ir sapnuoja mane tokį, koks esu šitame sapne. Dar kitaip tariant, jau dabar *aš* esu ne tik tas, kas esu, bet kartu tarsi nėsčias tuo savimi, kuriuo būsiu nubudęs. Ir kaip nėsčia būsimoji motina nėra viena, bet nuolat turi paisyti to, kurį savyje nešioja, taip ir *aš*, supratęs, kad nubusiu, nebegaliu nepaisyti to sąmoningiesnio, šviesesnio, tikresnio savęs, kurį savo sielos iščiose nešioju. Išties, jis yra tikresnis, tikrasis *aš*, nes nubudęs *aš* labiau būnu ir esu savimi nei užsisapnavęs. Be to, sapne *aš* dažnai esu ne vienas, o su kitais, tačiau visi, kuriuos sapnuoju, nors sapne jie man yra kiti, lygiai priklauso sapnui, todėl išreiškia ir sudaro tą patį dabar sapnuojantį, o paskui nubusiantį *aš*, kuris nubudęs tad yra ne tik tikresnis, bet ir pilnesnis *aš* nei tas, kuris jam atstovauja sapne. Antai priešas, su kuriuo sapne kovoju, yra mano paties nubusiančiojo dalis. Nors iš to, beje, niekaip neišeina, jog turėčiau pasiduoti, vis dėlto dorovinio (moralinio) santykio čia išvengti neįmanoma.

A n t r a, kad jau *aš* pastebėjau savo sąmoningumo svyravimus, niekas netrukdo numanyti, kad įmanomas ir toks daug ryškesnis sąmoningumas, kokio dar nėra nesu patyręs ar bent nepamenu – kaip sapnuodamas nepamenu savęs nubudusio. O pratęsus mintį, galima bent jau daryti prielaidą (induktyviai), kad įmanomas ir visiškas (absolūtus) sąmoningumas, taigi visiškas (absolūtus) nubudimas iš visų sapnų. Net jei pasirodytų, kad ne tik šis pasaulis yra sapnas, bet dar ir tasai, į kurį iš jo nubusiu. O kadangi sapnuoju *aš* save pats, nors ir ne vieną, tai tasai, kuris galiausiai nubus, irgi būsiu *aš*, nors ne vien mano, – visų tikrasis *aš*. Visų pasaulin prasimerkusių akių, „visų, kas mirksi“; – visų gyvų būtybių vienas ir tuo pat metu tikrasis

mano *Aš*. O jei taip, tai jau dabar, savo sapnuose, *aš* turiu Jį, tą tikrąjį *Save*, savo sielos iščiose – nesu nuo Jo atskirtas. Ir niekas niekad niekaip negali manęs nuo Jo atskirti, kad ne piktos mintys. Užtat, Vydūno žodžiams pritariant, „gyva tikyba yra atsibudimas Dievuje“ („Raštai“, III, 1992, p. 400, žr. 404).

Jis turi mane savyje, nes *aš* esu Jo sapno dalyvis, ir *aš* turiu Jį savyje, nes Jis yra tikrasis, galutinis *aš*, kurį nešioju savyje kaip savo tikrojo sėklą, esmę ir išsipildymą. Jis yra mano Tėvas, o *aš* esu Jo sūnus – ir *aš* esu Jo tėvas (kaip Juozapas), o Jis yra mano, žmogaus, Sūnus.

Viena prasme, tai išties tas pats *aš*, o kita prasme – visai, visiškai kitas. Sekant palyginimu su akimi: rainelės spalva sutaptų, jei ne vyzdžio didumas. Viena vertus, pusmerkės žalsvos akelės, kita vertus – grynas atviras visa regintis Vyzdys.

Visiškas, neprisidengtas Suvokimas ir Jo visiškas, neprisidengtas Suvokiny – spindinti, švytinti, šviesa trykštanti be krašte erdvė be pradžios ir galo lyg tūkstančiai saulų į visas puses. Ta pati, kuri dabar štai blykšo aplinkui, apniaukta mūsų sapnų.

Dieve šviesus, Erdvė be krašte pro visas miglas! Žemės platybe neaprepiama, neapsakomo grožio! Medžiai, paukščiai ir gyviai visi, mano broliai ir sesės!

Štai *kur*.

Todėl nėra nė mažiausio reikalo keliauti į Jeruzalę prieš du tūkstančius metų nei į Indiją, Tibetą ar kitą galaktiką.

Priminsiu, kad visa tai tėra vaizdiniai ir įvaizdžiai. Bet kitaip ir būti negali, nes visa kas tėra vaizdiniai ir įvaizdžiai, išskyrus tai, apie ką kalbame, todėl į tai neįmanoma parodyti pirštu, o tik priversti, apvesti vaizdinius ir įvaizdžius. Svarbiausia nepamiršti, kad tai tik vaizdiniai ir įvaizdžiai, ir nepavirsti stambmeldžiu, manančiu, kad nupiešta ar įsivaizduojama akis labiau regi jį, nei jis ją.

Ir nepamiršti, kad žodis *aš* – ne asmenvardis, o įvardis, kuris įvardija kiekvieną kartą tą, kuris jį taria, nesvarbu, rašydamas ar skaitydamas. Čia Tu esi.